

Александра П. Стевановић¹

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Центар за проучавање језика и књижевности

МОНОТЕИЗАМ ТЕХНОЛОГИЈЕ И ПОЛИФОНИЈА ЈЕЗИКА О Вавилонској кули дигиталних сигнала и жртвовању језика²

Рад испитује степен условљености језика технологијом и примећује отворени сукоб аналогне и дигиталне технологије. То се испољава кроз све веће потискивање аналогних, традиционалних и ширење дигитализованих, глобалних језика. На специфичан проблем језика у техно-секуларном друштву у нас је из угла антропологије технологије, религије и лингвистике указао *Речник технологије*, објављен у јуну 1981. Овај програмски руком исписани спис и после скоро четири деценије представља важан корак у разумевању савремених историјских токова. У време успона технологије он је међу првима упозорио на нестанак аналогног кода и свођење језика на дигиталне образце. На тај начин језик је принет на жртву технологији.

Кључне речи: технологија и језик, аналогни код, *Речник технологије*, Вавилонска кула, енглески језик.

*Вавилон је град који је изгубио своје границе:
бесконачна умноженост и пошћуна посредованост*
(*Речник технологије* 1981: 4)

„Вавилон” (Babel) је дело бразилског уметника Мирелеса (Clido Meireles) први пут изложено 2008. у Галерији „Тејт модерн” у Лондону, где се и даље налази. Ову поставку уметнички критичари оценили су највишим оценама.³ На средини празне одаје галерије уздиже се велика кула начињена од преко осам стотина радио-уређаја, поређаних у низ кругова који се сужавају при врху. Сваки од њих блешти другачијим светлом. Сви уређаји су укључени и подешени да емитују различите радио-станице. Бука је непрестана, а репертоар изговореног се мења

1 al.stevanovic9@gmail.com

2 Рад је припремљен у оквиру пројекта 178018 *Друштвене кризе и савремена српска књижевност и култура: национални, регионални, европски, глобални оквир* Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

3 Видети Zamudio, Raul. “Cildo Meireles at Tate Modern”. *Art Nexus* 8/73. (June/August, 2009). 76–78; Hall, James. “Living dangerously”. *The Guardian*. 11/10/2008. Приступљено 7/6/2018. У прилог томе је и што је Мирелесов „Вавилон” део сталне поставке у Галерији Тејт Модерн.

како се смењују садржаји на радио-станицама. Резултат је какофонија звукова, речи које се не могу разумети и понајвише осећај nelaгодности у полумрачној просторији галерије, где ова неколико метара висока направа дочекује посетиоце увек различитим звуцима. Немогуће је удубити се у било шта што се чује ма колико било занимљиво или важно. Посетилац осећа да губи нит, да више не може да повезује, да раздваја битно од небитног и природно одустаје од покушаја да се уживи у оно што чује. Инсталација је надахнута старозаветним предањем о Вавилонској кули⁴ и дело које је створио 2001. уметник види као „кулу неразумевања” (Gaј 2008: 168).⁵ Непрекинуто површно брбљање шири се из Вавилонске куле пречећи прилаз суштини изреченог док се истовремено посетилац зава-рава да ће уколико се приближи, успети нешто да разабере. Ове речи заточене у вавилонској кули језика одраз су савремене техно-секуларне цивилизације која производи вештачке језике који не могу да продру у ткиво света, већ конструишу одвојену дигиталну стварност, нагомила-вају виртуелне представе обузете потребом што верније репрезентације без додира с човеком.

Сличан уметнички пројекат осмислио је и у Лондону 2012. изложио Дејвид Хол (David Hall) да означи крај аналогне и прелазак на диги-талну телевизију. Хиљаду и један телевизор приказивао је преко хиљаду различитих програма аналогних станица. Пре завршетка изложбе, у данима преласка, уређаји су један за другим губили сигнал све док није остао само шум и бели екран. Океан шума је подлога из које се одређе-ном фреквентно модулисаном енергијом као талас подиже аналогни сигнал који преноси учитану поруку. Идеја аутора била је да покаже да је аналогни сигнал небитан, да је он нестварно таласање великог етерског океана и да технологија у својој дигиталној форми треба да се ослободи тог природног носача аналогног сигнала. Дигитални сигнал је аутоно-ман, његов носач је чиста технологија која га производи комбинујући само оштро подељене кодове 0 и 1, иза којих не стоји никакво преливање позадинског шума. То је још један корак у напуштању природе који се изводи *ad maiorem technologiae gloriam*.

Утисак је сличан оном који на посматрача оставља „радио-кула” у Галерији „Тејт Модерн” – неизрецив осећај nelaгодности у тој бескрајној удвојености речи чија порука, ометана медијима, више не може да нађе пут до живог сабраног слушаоца, док коначно не нестане у јазу између аналогног и дигиталног света. Као у соби с бескрајно много огледала исписане речи су се толико нагомилале једна преко друге да више нико

4 Ово библијско грађење куле и симбол неразумевања инспирација је многих умет-ника, међу којима су најпознатије композиције Атанасија Кирхера и две слике Питера Бројгела Старијег.

5 Такође је занимљив (иако то није била намера уметника) приказ развоја технолош-ких радио-уређаја од двадесетих година двадесетог века наовамо: старији уређаји који су већи чине основу куле док су при врху поређани мањи уређаји из модерне масовне производње.

није у стању не само да прочита шта пише већ се и пита да ли је то уопште неки рукопис, неко писмо или је реч о несвесно набацаним урезима.

Ову кулу неразумевања самосвојно је на почетку осамдесетих година двадесетог века кроз језик и слику изразио *Речник Шехнологије*, на двадесет и осам страна руком написаних у посебној публикацији која се појавила у првој половини 1981. и изазвала бурну медијску пажњу.⁶ *Речник Шехнологије* написан је у форми речника с 162 одреднице, повезане у једну кружну композицију која, мање као поменути уметнички пројекти у Лондону, а пре као графичке „Метаморфозе” Морица Ешера (Maurits Escher), кружни Гугенхајм Френка Лојда Рајта (Frank Lloyd Wright) и геометријски „свети плесови” источњачког мислиоца Гурђијева (Gurdjieff), непосредовано и хармонично прелази из једног у друго, указујући на битна антрополошка питања која је изнедрио двадесети век. Међу одабраним одредницама у *Речнику Шехнологије* је и *Вавилон* представљен као „град који је изгубио своје границе: бесконачна умноженост и потпуна испосредованост. Он је само мноштво: мноштво облика, мноштво језика, мноштво друштава, мноштво институција, мноштво закона”.⁷ У антрополошком смислу (а чак и у лингвистичком) речник не мора да се своди на „техничко средство” разумевања језичких термина и њиховог превођења из једног језика у други. Може бити пут проницања у повезаност речи и њихових значења, и код речи сличних семантичких значења и оних супротних значења. Зато се у овом особитом *речнику* за језгро неког појма везују сродне или различите речи да би се у кружењу открила њихова истинска природа. Ова мрежа речи, у „согласију општем”, упућује на дубље сазнајне слојеве и хеуристички потенцијал језика. Из угла лингвистике, *Речник Шехнологије* „критички испитује егзистенцијално искуство и хуманистичко наслеђе доба технологије, као и пројекције будућег развоја технолошке цивилизације. Она је повезана с језиком, јер технологија се сматра одређеним језиком који у својој метастази потискује све остале” (Stevanović 2018: 409).

Речник Шехнологије уочио је проблем језика и његову све већу условљеност технологијом. „Технолошки ум сматра да је све ближи стварности уколико више и прецизније умножава (дели) облике. Његова логика је да ће све суптилнијом организацијом облика коначно доћи до самог постојања” (*Rečnik tehnologije* 1981: 24). Језик је делотворни принцип, везивно ткиво културе, а технологија ту везу покушава да дигитализује изнутра неповезаним кодовима 0 и 1 да би се структура језика искидала као у старозаветном предању. У контексту савремене технологизоване цивилизације, *Речник* језик види као „технолошки умножену реч” (*Rečnik tehnologije* 1981: 11). Да је језик сведен на умножавање речи побуђено технолошким развојем очито је на примеру енглеског језика који је постао lingua franca као језик технологије.

6 О *Речнику Шехнологије* више на адреси <https://recniktehnologije.wordpress.com/>. Приступљено 6/6/2018.

7 *Rečnik tehnologije*. Beograd: Vidici. br. 1–2. 1981. str. 4.

Према феноменологији Михаила Петровића „нешто слаби утолико јаче уколико се више шири” (Petrović 1933: 3). Данас најраширенији, енглески, постао је водећи глобални језик из три разлога. Он се од седамнаестог века учврстио у многим земљама упоредо с ширењем британске империје, да би с водећом позицијом Америке у технологији, економији и политици почео да добија првенство над другим језицима. Трећи разлог његовог (наглог) ширења лежи у томе што је у двадесетом веку један заједнички језик био потребан због индустрије, телекомуникације и међународних односа (в. Dženson 2002: 260–261). То је условило да енглески језик запада у дубоку кризу јер се сваке године мноштво речи додаје у његов вокабулар. Те нове речи махом су техничко-технолошког карактера и нису укорене у природном језику. Прате потребу технолошке парадигме и *хомо шехникуса* и немају духовни или филозофски смисао. Аналогно устројство језика сменила је утилитарност и зато речи само преносе значење и своде језик на „средство комуникације”, што се данас често чује као његово одређење. Феноменолошки гледано, вокабулар енглеског језика се шири, али самим тим његова моћ слаби. Напуштањем аналогног принципа, речи губе међусобну повезаност и бесконачно се множе држећи корак с развојем технологије. Настају домишљањем јер нису проистекле из језичког корена, немају синонине и нису ни у каквом односу с другим речима. У покушају да иду у корак с технологијом и њеним захтевима оне губе себе. Језик је принет на жртву технологији.

Зато се данас не може говорити о некаквом развоју језика, већ пре о метастази, неуравнотеженом ширењу техно-речи на штету природних значења.⁸ Идеологија технологије је тако деконструкцијом преузела улогу „производње” језика.

„Они се умножавају јер не могу да досегну објект; што се више шире, објект им више измиче и урушава у све непроходније лавиринте. Стога сви ти језици заједно могу да пренесу све мање порука, а њихово умножавање није знак остварених досега, већ болести. Као код малигних ћелија” (Petrović 2000: 113).

Човек се нашао окружен баснословном гомилом речи, слично бескрајном броју пластичних потрошачких сурогата, из којих више не може да извуче никакав смисао. Због тога и није у стању да разлучи колико се у ствари потискује језик, који мора да почива на аналогном коду, да би се на том понижавању природе ствари развила агресивна дигитална технологија. У савременом свету речи значе само оно што технологија одреди да треба да значе. У томе се огледа сва тескоба језика заточеног у Вавилонској кули.

Парадоксално је што се енглески језик и поред све нестишљиве набујалости нових речи у 2016. години суштински свео на једну реч – пост-истина. У складу с постмодерним сентиментом, ово је најчешће

8 Производња језика у начелу је слична Фон Нојмановим (Von Neumann) машинама, аутоматима који стварају аутомате, односно „саморепродукујућим аутоматима” који се хране и репродукују материјалима из околине.

употребљавана реч за ту годину.⁹ Није тешко увидети да се поред бескрајног низа речи у свакодневном и научном дискурсу избор најчешће своди на једну, а да се њена вредност ни не преиспитује. Илузорна слобода наравно није ограничена само на језик јер се оно што се догађа у језику увек дешава и у друштву. На то деведесетих упозорава француски филозоф технологије и теолог Жак Елил (Jacques Ellul) увидевши да се сваког лета милиони Парижана колима упуте у Провансу иако им нико није рекао куда да иду. Елил поставља питање како то да у слободном свету милиони људи доносе исте одлуке и понашају се као по неком устаљеном обрасцу и упућује на питање слободе избора у савременом друштву.¹⁰

Технологија је свој редуccionистички метод применила на све око себе. Она речи подјармљује да служе, покушава да докаже да је то једина њихова сврха. Искуство технологије није кадро да препозна магијску моћ речи и њихов утицај на обликовање свести, нити да су речи жива језгра која повезивањем ослобађају енергију, а не пуки термини којима се нешто означава. У постмодерном друштву где се све покушава решити технологијом, „речи су само конвенције које пружају пребивалиште за слике које различите културе стварају без икаквог смисла; оне ништа не кажу, ништа не преносе” (Elil 1978: 181).¹¹

Док је древни санскрт као истински живи језик кадар да било које човеково опажање представи уз помоћ корена речи чији је број непроменљив, енглески језик принуђен је на непрестано измишљање нових појмова. Зато у немогућности да исказе све нове процесе, технологија бежи у хибридне форме – човек (при мешању гена) постаје хибридан, и језици, међусобним мешањем, такође постају хибридни. Технологија тако ствара привид беспомоћности језика који се не може одбранити од безобзирног наметања нових термина традиционалној лексикологији. Тиме умртвљује језик сталном редуccionијом и посредовањем, успостављањем вештачке везе језика и друштва. Саборност (привлачна снага) језика губи се удвајањем. Као резултат, „језик је круна сваке хегемоније и зато данас, у време када картезијански напор за овладавањем објектима и 'савладавањем' природе достиже свој врхунац, непрегледно настају нови вештачки језици” (Petrović 2000: 113). Исход тога је дезинтеграција која добија своје различите теоријске, друштвене и историјске исказе.

Вештачки језици нису у стању да додирну дубоке слојеве културе. Упркос томе, умножавање речи наилази на мало отпора. Енглеском језику и његовом извозу речи као да се више нико не одупире. Тако

9 Више у Stevanović 2017: A. Stevanović. *Anti-utopijski Rečnik tehnologije u svetu posle istine*. U: *Heptadekagon – Rečnik tehnologije kao anti-utopija ((pro et contra)*. Ur. Dimitrije Vujadinović. Beograd: Institut za evropske studije. str. 136.

10 Видети Elil 1992: J. Ellul. *The Betrayal by Technology: A Portrait of Jacques Ellul*, ReRun productions. <http://www.youtube.com/watch?v=51IoQOJ0SfY>. Приступљено 1/6/2018.

11 Елил празнину језика повезује с ширењем потрошачког друштва у двадесетом веку. Сматра да сада када су човеку руке пуне баснословних производа, он више није у стању да говори, чује и разуме. Као у речима пророка који вели „Израеле угојио си се и више не чујеш речи свога Бога” (Elil 1978: 181).

недавно окончану колонизаторску праксу британске империје наставља неоколонијализација језика – енглески се шири на рачун других језика зато што се под притиском технологије принудно усвајају речи из његовог корпуса да би се описали нови производни процеси.¹² Да је енглески у ствари само „технички” језик данас се недвосмислено види у Индији. То може звучати чудно јер је енглески језик један од званичних језика Републике Индије. Али упркос службеној и свакодневной употреби, њему није дозвољен улазак у храмове иако би то у великој мери олакшало вршење служби на које долазе људи из свих крајева ове многојезичне земље. Хегемонији енглеског језика који продире у све сфере живота, Индија, касније препорођена у жртви Махатме Гандија, одлучно је стала на пут када током колонијалне управе, а ни после, није дозволила улаз страном језику у света места.¹³ Језике који нису укоренењени у природи она види као „пракрти”, пале језике, односно као „мају”, илузорну стварност, која никада неће досећи дубље слојеве постојања. Језик „ужлебује” стварност, да се послужимо речима Лазе Костића, и зато при религијским обредима моћ да се повежу и ослободе енергију света имају само древне речи.

У арбитарном стварању речи брзо справљани неологизми једнако брзо падају у заборав. Зато се слично индијском искуству, *Речник технологије* одупирао „удвајању” језика прво тиме што се у исписивању одредница окретао њиховој етимологији – санскртском, старогрчком и латинском извору њихових значења. То је прво језгро значења и зато се речи у лингвистичкој архитектури *Речника* даље повезују и кроз аналогije, односно синониме. Везе између одредница и њиховог појашњења, отворена структура, кружно читање текста и саборност речи изненађују савремене читаоце. Блиско санскртском доживљају језика, иако има 162 одреднице, његово језгро, логос, може да обухвати свет у самој кружној природи стварности. „*Речник* је настао као одбрана аналогija које подразумевају заокруженост; одреднице се крећу у колу смисла, као аналогije у митовима, без уочене картезијанске поделе на субјект и објект” (Stevanović 2017: 141). У таквом кружењу одредница, свако „ширење” речи је онемогућено и тиме је он, како је најавио у свом предисловију, савладао „вавилонску кулу језика”. То је велики покушај да се из утопијског сна тргне свест која се предала технолошкој удвојености која тежи да потисне аналошку потку мисли и језика. Својом формом и садржајем *Речник* је показао да речи, изгубивши своју митско-аналошку укорененост у култури, слично као што дигитални сигнал нема додир с океаном аналогног позадинског шума, лагано губе значење и енергију да побуде свест.

12 Да би се поспешило процес дигитализације образовања, Британски савет је у оквиру пројекта „Школа за 21. век” поделио школама у Србији микробит уређаје које је развио Би-Би-Си, а који, према писању медија („Дневник” 23. фебруар 2018), ученике треба да оспособе за још непостојећа занимања која почивају на дигиталној писмености.

13 Џенсон (Janson) увиђа да у религији енглески језик никада није нашао своје место. Чак су се и хришћански мисионари људима које су желели да преобрате у своју религију обраћали на њиховом, а не енглеском језику (в. Dženson 2002: 260).

Речник Шехнологије једно је од самосвојних филозофско-уметничко-лингвистичких дела које је наслутило инволуцију технологије у постмодерном свету. Указао је на кризу културе зато што се природни језици укоренењени у аналошкој премости синонима потискују вештачким творевинама. С једне стране, имамо ширење глобалних језика, а с друге изумирање оних који то нису. Избор се свео на глобалне језике међу којима енглески језик има превагу и „тешко [је] утврдити степен угрожености језика” (Kristal 2000: 19). Стога је разумевање савремене кризе ишчезавања језика неопходан корак у поимању савремених цивилизацијских померања.

Увиђајући површну линеарност језика и њихово следствено свођење на техничко-технолошке видове комуникације, *Речник Шехнологије* вратио се цикличном читању значења и разумевању које почива на аналогјама. Тиме не само да је показао да древне културе нису само заостаци цивилизације, већ епистемолошко језгро, упутство за читање савремених антрополошких токова и промена. Насупрот вавилонској кули језика, где, свако у свом свету, шетају *уголи форума*, *Речник* се имплицитно ослања на један камен – темељ разумевању културе аналогје – камен из Розете. Идеја *Речника* је да је сваки текст у својој основи цикличан, као и да је објашњавање једног појма другим или њиховим синонимима, симболично и практично блиско феномену камена из Розете, симболу древне египатске културе и одгонетања тајне скривених значења хијероглифа. Иако хијероглифско писмо на њему дуго није могло да се прочита, на крају се показало да „исти текст исписан на овом камену старогрчким и демотским писмом упућивао је на исправну претпоставку да је и трећи поред њих, хијероглифски, аналогја прва два” (Petrović 2007: 10). Спој ћириличног, латиничног и старогрчког писма у *Речнику Шехнологије* на сличан начин указује да је неопходно више слојева читања текста. Увиђање тих слојева и херменеутика разумевања непознатог путем познатог основа је *Речника Шехнологије* и древног камена из Розете, као и целокупне аналогне културе.

Упркос једноставности аналогног превођења непознатог у познато, *Речник* и камен из Розете нису могли лако да се прочитају. Дуго неразумевање *Речника Шехнологије* и овог древног текста у камену показују да човек који увек и у свему рачуна на технологију није у стању да обухвати целину постојања. Насупрот вери да су се у дигиталној ери превазишла ограничења која су постојала у култури аналогја, јасно је да друштва потпомогнута техничким инструментима ипак нису у стању „да обезбеде никакав крајњи интегришући принцип културе” (Lodrier 1980: 69). Вредности и умећа древних цивилизација које су живе у складу с природом данас је тешко достићи. Технологија није кадра да разуме древне културе и њихова писма, нити да их пренесе у модерну културу. „Стога је лингвистичко питање свих питања какав то недостатак модернизованих култура и језика онемогућава читање низа старих писма – као што су, на пример, индуско писмо културе Мохенџо даро, каријски текстови из Мале Азије, микенско линеарно А писмо или етруско писмо. Свакако

да није пре свега реч о неким техничким или политичким проблемима који онемогућавају њихово читање, већ пре о начелној немогућности читања писаног текста чији код је изгубљен” (Petrović 2012: 9–10). Поједностављењем писма цивилизација је изгубила увид у стара, високо развијена писма, а самим тим и у вековне културе које су одржавале везу између језика и природе, мисли и дела.

Промена у динамици језика – тежња да се избрише граница природних и вештачких језика (аналогна покушајима да се премости разлика човека и машине) – јасан је покушај технолошког преврата. Развој техно-секуларног друштва условљен је јаким детерминизмом, односно искључивањем других сфера људског постојања и коначним прекидом с традиционалним учењима и вредностима. Тако су оригиналност и *creatio ex nihilo* који су обележили период модернизма, у постмодерном добу мање изражени јер се оно ослања на све што је модернизам потискивао. Али, све више се увиђа да постмодерни секуларни и технолошки облици човекове делатности јесу само преформулисани традиционални цивилизацијско-културолошки услови бивствовања. Покушајима да све што је прошло потисне у заборав технологија можда само тежи да прикрије откуда је све дошло и када је она почела вртоглаво да се развија.

Није наравно при томе лако уочити да је вавилонска кула технологије саграђена на темељу теологије. Технологија критикује људске ограничености, а истовремено обећава бољу будућност. Док излаз из теснаца природе и људског окружења увек тражи у будућности, у суштини она је обликована једино прошлосту. То је један од њених највећих парадокса. Њена вера у будућност само је сурогат Царства небеског и хришћанске есхатологије. Технологија потискује религију као археолошку старину само да би оденута у одело будућности заузела њено место и попела се на пиједестал цивилизацијских токова. Електронска бесмртност само је прерушено обећање вечног живота који теологија нуди онима који не излазе ван њених оквира. У тој „проклетој авлији” између онога што не може и онога што ће моћи, човек више нема никакво право на слободу јер је све што он јесте и није подређено технологији.

Технологија је свесна људских слабости, исто као и теологија. У име те слабости оне су рашириле свој утицај, у једној историјској матрици теологија, а у другој, савременој, технологија. Тако постаје јасно да је технологија као општи предуслов постмодерног (ништа мање модерног) друштва само преображена теологија. Интелигентни дизајн у своју замисао уграђује религијску потпору, „клауд” технологија, виртуелна реалност, вештачка интелигенција – све то такође има теолошку потку у себи. Мисија технократског друштва је да се „пребаци” у интелигентни дизајн, виртуелну заједницу која ће се ослободити несавршеног тела и ограниченог ума и бесмртност остварити у свом чеду – технологији.¹⁴

14 Иако с истим циљем (или изговором) превазилажења људских ограничења менталних и телесних способности, долази до одвајања два (технолошка) рукавца: у једном је вештачка интелигенција која не може без хардвера у садејству уметности (дизајна) и технологије, првенствено у роботизици, док је у другом виртуелност софтвера

Тако после преласка с аналогног у дигитално, имамо коначни прелазак у виртуелно где се несавршена тела преводе у виртуелна. Иако је једна од њених тежњи да продужи људски живот, технологија пре свега стреми моћи, јер природно нема идеју вечности у себи, већ се увек своди на пропадљивост застарелих облика који се морају мењати новим, „савршенијим”. То је можда основно разилажење с њеним идејним творцем – теологијом.

Речник Шехнологије у технологији види само притајену теологију, тачније, компромис људских ограничења и стремљења ка спасењу на Земљи. Зато „рука непознатих аутора у средњовековном маниру испи-сује објаву да технологија преузима све од теологије” (Stevanović 2018: 414) и указује на транзицију из аналогне у дигиталну културу као на унутрашњу деконструкцију и пролог општег заборава.

Заборав као једно од основних начела технологије захвата природне језике и пресликава се у свест која више није у стању да дотакне бит језика, већ само да га користи. Технократска свест често види изумирање језика као пут општој добробити, а не као слом свих вредности¹⁵, уверена да ће се општење људи унапредити кроз један једини језик.¹⁶ Та претпоставка опет се ослања на старозаветну кулу Вавилона и наратив да је мноштво језика само казна Божја јер многојезичност разара јединство људи. При томе се заборавља да многојезичност не стоји на путу „согласија” и да као што биодиверзитет почива на јединству различитости, тако је и с језиком. То је више питање егоцентричне филозофије него природног и лингвистичког диверзитета. Културолошки гледано, то може да оправда колонијалне праксе које су освајањем доносиле и наметале свој језик другим народима. Елил увиђа „повезивање рационалности с језиком” (Elil 1978: 49) иза ког се крије оправдање просвећене Европе да под окриљем рационализма све различитости народа потисне једним језиком и једном културом. Српско-аустралијски писац Б. Вонгар сведочећи о колонизаторском ширењу енглеског језика науштрб неколико стотина аборицинских, о томе без увијања каже „једно ја, моје ја, само један језик, мој језик, моја култура, једна религија, моја религија, у којима наравно нема никаквог места за другог и друге” (Petrović

ослобођеног „тела” као непотребног остатка антропоморфизма. Ту као да је притајено садржана и разлика симболичког Истока и рационалистичког Запада.

15 Видети Kristal 2000: D. Crystal. *Language Death*. Cambridge: Cambridge University Press. str. 27.

16 Свођење лингвистичког диверзитета на један језик политички је циљ због низа практичних проблема у вишејезичним земљама. Ова тежња је посебно изражена у Европи где је неколико земаља већ усвојило тај принцип. Владама је много теже да успоставе ред у вишејезичним земљама, односно административно је лакше када се пише и говори на једном језику (в. Dženson 2002: 248–249). Међутим, административни послови не могу да буду оправдање за ширење једног интернационалног на рачун других језика зато што такав симбиотички систем већ постоји и функционише у многољудној и многојезичној Републици Индији, где се енглески користи службено, али се тамошњи језици одржавају, а њихово лингвистичко и културно значење не потискује.

2011: 282). Језик је ткиво културе народа који преноси сећање с једног нараштаја на други. Ако се то ткиво засече, или почне да се бесконачно мултипликује, разара се природни склад човека и природе. Или сликовито, „сваки језик је храм у коме се чува душа оних који га говоре” (Holms 1860: 2).

Технологија у стално променљивим облицима стеже обруч око природних језика јер не увиђа да ова вековна наслеђа нису превазиђене творевине људске цивилизације, већ покретачи света, снага која има могућност да оживи неки делотворни принцип у било ком историјском тренутку. Њена идеја је да се такмичи у свему и са свима, чак и сама са собом. Програми вештачке интелигенције такмиче се с људима¹⁷ и покушавају да докажу суверенитет над свим областима мишљења и рада да би тиме технологија неуморно доказивала и оправдавала свој развој, макар и по цени обеснаживања људских вредности или изумирања језика и биљних и животињских врста.

„У свету се данас говори око 5000 језика. Међутим, према садашњим проценама стручњака, отприлике сваке недеље у свету нестане један од њих. То су изоловани језици малих заједница који немају институционалну подршку, као ни економски, демографски и психолошки статус у некој средини. Тако неки језици нестају са лица земље са изумирањем заједница које су њима говориле, или њиховим колективним преласком на неки други језик ради друштвеног напретка. Често се дешава да нека већ озбиљно смањена и угрожена говорна заједница временом пређе на неки доминантни језик околине као свој први језик, а матерњи језик може више генерација да задржи као други језик, у сведеном обиму и ограниченим функцијама, полако тонући у заборав. Према тврдњама неких стручњака, доста постојећих језика неће дочекати крај 21. века.” (Jordanov 2008: 9)

Технологија доноси неупитан осећај напредовања у многим видовима живота, али то има цену. Свет индустријског, технолошког, економског развоја искушава језик у његовом исконском односу према човеку и природи ствари. Иако језик у својим претинцима чува наслангане слојеве древних мисли до којих технологија никада не може да допре, она на себе преузима његов „развој” нехајна за основе и корене. У речи је усађена култура и технологија стога не може да буде упориште језика. Све док нема отпора њеним покушајима да рефлектује речи, језик

17 Један од примера је такмичење вештачке интелигенције с најбољим играчем игре „Go” одржано 2016. у Сеулу. Ову древну далекоисточну игру, где се потези ослањају и на интуицију играча, „AlfaGo”, машина компаније „Гугл”, учи на грешкама и подешава алгоритме да се оне не понављају, чиме брзо превазилази људске вештине у овој игри. Неочекивани потези вештачке интелигенције збунили су светског шампиона у овој игри, Лија Седола (Lee Sedol), који је рекао како ни у једном тренутку за време четворочасовне игре није осетио да има предност. Видети <https://www.wired.com/2016/03/sadness-beauty-watching-googles-ai-play-go/> и <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2018/06/henry-kissinger-ai-could-mean-the-end-of-human-history/559124/>. Приступљено 7/6/2018. Овоме треба додати и најновије вештачке интелигенције направљене за такмичења у беседништву које својим неочекиваним реторским обртима збуњују искусне говорнике.

ће западати у све дубљу кризу, било да је реч о његовом ишчезавању или метастазирању.

Традиционално надахнуто сазнајно искуство *Речника технологије* указало је да када се сва значења заувек губе у мноштву речи једног језика – реч је о општој друштвеној кризи. Односно, у мери колико језика ишчезава, човек више није у стању да влада ни собом ни стварношћу. Човек и језик, распети између два света, више немају могућност препознавања. То је права замка привида технологије. Она је огледало у коме се види потпуно иста слика, али ту не долази до повезивања, већ само простог удвајања, раскола симбола и њихових значења. Парадоксално, таквим рефлектованим удвајањима ствара се мноштво речи које имају све мање симболичне тежине у себи, а као последица тога преостаје све мање језика јер не могу да издрже бесмисао наметнутих испразних речи и ишчезавају заувек. Другим речима, полифонија језика срушила би монотеизам технологије. Али да би се до тога дошло, потребно је боље модулисати и појачати аналогни сигнал у свим сферама стваралаштва. Тиме би и живи језик васкрсао из дигиталних симулакрума.

Литература

- Dženson 2002: T. Janson, *Speak – A Short History of Languages*, New York: Oxford University Press.
- Elil 1978: J. Ellul, *The Betrayal of the West*, New York: The Seabury Press.
- Elil 1992: J. Ellul, *The Betrayal by Technology: A Portrait of Jacques Ellul*, ReRun productions. <<http://www.youtube.com/watch?v=51IoQOJ0SfY>>. Приступљено 1/6/2018.
- Gaj 2008: B. Guy (Ed.), *Clido Meireles*, exhibition catalogue, London: Tate Modern.
- Holms 1860: O. W. Holmes, *The Professor at the Breakfast Table*, Boston: Tickner and Fields.
- Jordanov 2008: M. Jordanov, *Službe bezbednosti – koliko znanje stranih jezika doprinosi borbi protiv terorizma*, Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- Kristal 2000 : D. Crystal, *Language Death*, New York: Cambridge University Press.
- Lodrier 1980: Ž. Lodrier, *Одређивање проблема будућности*, U: *Tehnologija*, Beograd: Vidici, br. 5–6, str. 69–72.
- Petrović 2000: A. Petrović, Laza Kostić i Kosta Stojanović – Nekartezijanska paradigma kao kritička svest nepodeljeme suštine, U: *Flogiston – Časopis za istoriju nauke*, Beograd: Srpsko društvo za istoriju nauke.
- Petrović 2007: A. Petrović, *Slomljeni kamen iz Rozete. Ka politici biokulturnog diverziteta. Jezik, književnost, politika*, Niš: Filozofski fakultet, 451–458.
- Petrović 2011: A. Petrović. *Živi roman u Andrićevom ključu*, Pogovor romanu Raki B. Vongara. Izabrana dela, knjiga 3, Prevela Mirjana Petrović, Beograd: NK Jasen.
- Petrović 2012: A. Petrović, *Eros, analogije, pismo i sloboda, Savremeno društvo i kriza proučavanja jezika i književnosti*, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 9–21.

- Petrović 1933: M. Petrović, *Fenomenološko preslikavanje*, Beograd: Srpska kraljevska akademija.
- Rečnik tehnologije*, Beograd: Vidici 1–2, 1981.
- Stevanović 2017: A. Stevanović, Anti-utopijski Rečnik tehnologije u svetu posle istine, U: *Heptadekagon – Rečnik tehnologije kao anti-utopija ((pro et contra)*, Ur. Dimitrije Vujadinović, Beograd: Institut za evropske studije, 135–148.
- Stevanović 2018: A. Stevanović, *Teologija Rečnika tehnologije*, Niš: Crkvene studije, br. 15, 407–418.
- Vurm 1996: S. A. Wurm, *Atlas of the World's Languages in Danger of Disappearing*, Unesco/ Pacific Publishing, Paris – Canberra.

Aleksandra P. Stevanović

**THE MONOTEISM OF TECHNOLOGY
AND POLYPHONY OF LANGUAGES
ON THE TOWER OF BABEL OF DIGITAL SIGNALS
AND LANGUAGE SACRIFICE**

Summary

The paper examines the degree of technological conditionality of language and realizes the open dissent of the analogue and digital technology. That is evident in the increasing suppression of the analogue and traditional languages, and the spread of digital, global ones. *Dictionary of Technology*, published in Belgrade in June 1981, pointed at the specific problem of language in the techno-secular society from the angle of technology, religion, and linguistics. After almost four decades, this handwritten document represents an important step in understanding contemporary history flows. At the time of the rise of technology, among the first, it warned about the disappearance of the analogue code and the reduction of language to digital patterns. Thus, language was sacrificed to technology.

Keywords: technology and language, analogue code, *Dictionary of Technology*, Tower of Babel, the English language

Примљен: 28. јун 2018. године
Прихваћен: 8. април 2019. године